

Częstochowa, 16 grudnia 2022 r.

Dr hab. Bogusław Przywora, prof. UJD
Wydział Prawa i Ekonomii
Katedra Prawa Ustrojowego i Porównawczego
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana mgr. Jana Doroszczaka

pt. „Kara główna i kara dożywotniego pozbawienia wolności jako jej alternatywa a prawo do ochrony życia – rozważania dialektyczne na przykładzie prawa polskiego i systemów prawnych innych państw”, przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Macieja Borskiego, prof. WSH, Sosnowiec 2022.

I. Wymogi formalno – prawne

Recenzja rozprawy doktorskiej została sporządzona na podstawie art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r. poz. 574, ze zm.), w świetle którego rozprawa doktorska „prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej (ust. 1), a jej przedmiotem „jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne” (ust. 2).

II. Przedmiot i ocena wyboru tematu

1. Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pana mgra Jana Doroszczaka pt. „Kara główna i kara dożywotniego pozbawienia wolności jako jej alternatywa a prawo do ochrony życia – rozważania dialektyczne na przykładzie prawa polskiego i systemów prawnych innych państw”, przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Macieja Borskiego, prof. WSH, Sosnowiec 2022.

2. Wybór tematu rozprawy doktorskiej uznać należy za trafny i uzasadniony z kilku powodów. Niewątpliwie temat pracy jest oryginalny, także jego ujęcie inspirujące do przemyśleń naukowych, bowiem problem najwyższego wymiaru kary nadal jest dyskutowany zarówno z perspektywy prawnej (czy szerzej prawnoczułowieczej), jak też z punktu widzenia moralnego. Podkreślenia wymaga, że temat ma także przełożenie praktyczne, bowiem pomimo tendencji abolicyjnych – jak wynika z przeglądu rocznego Amnesty International – „W 2021 roku odnotowano niepokojący wzrost liczby egzekucji oraz wydanych wyroków kary śmierci” (dostęp: <https://amnesty.org.pl/kara-smierci-2021-wzrost-liczby-zabojstw-czestsze-egzekucje-w-iranie-i-arabii-saudyjskiej/> 25.10.2022 r.). Z raportu wynikają także inne zatrważające dane. Warto odnotować, że „w 18 krajach przeprowadzono co najmniej 579 egzekucji”, co stanowi „20% wzrost w stosunku do liczby egzekucji odnotowanych w roku 2020”. Jak wskazuje Amnesty International w Iranie wykonano „egzekucje na co najmniej 314 osobach (wzrost z co najmniej 246 w 2020 r.” Co istotne, jest to najwyższa liczba egzekucji od 2017 r. Ze sprawozdania wynika, że „Arabia Saudyjska ponad dwukrotnie zwiększyła liczbę egzekucji. Tendencja ta utrzymała się również w 2022 roku, kiedy to w marcu jednego dnia stracono 81 osób”. Niepokojące jest to, że „w miarę jak znoszono ograniczenia Covid-19, które znacząco wydłużały czas trwania procesów sądowych, wydano co najmniej 2552 wyroków śmierci w 56 krajach. Stanowi to wzrost o blisko 40% w stosunku do 2020 r. Duży wzrost odnotowano w takich krajach jak Bangladesz (co najmniej 181 w 2021 r., w porównaniu do 113 w 2020 r.), Indie (144 w 2021 r., w porównaniu do 77 w 2020 r.) i Pakistan (co najmniej 129 w 2021 r., w porównaniu do co najmniej 49 w 2020 r.)”. Jak wynika z raportu, wzrost liczby egzekucji w porównaniu z rokiem 2020 odnotowano także w innych krajach: Somalii, Sudanie Południowym, Jemenie. W 2021 r. egzekucje przeprowadzono również w Białorusi, w Japonii i Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Także Amnesty International podaje dane wskazujące na znaczący wzrost liczby wydanych wyroków na karę śmierci: Demokratycznej Republice Konga (co najmniej 81 w 2021 r., w porównaniu do co najmniej 20 w 2020 r.), Egipcie

(co najmniej 356 w 2021 r. w porównaniu do co najmniej 264 w 2020 r.), Iraku (co najmniej 91 w 2021 r. w porównaniu do co najmniej 27 w 2020 r.), Birmie (co najmniej 86 w 2021 r. w porównaniu do co najmniej 1 w 2020 r.), Wietnamie (co najmniej 119 w 2021 r. w porównaniu do co najmniej 54 w 2020 r.), Jemenie (co najmniej 298 w 2021 r. w porównaniu do co najmniej 269 w 2020 r.). Z raportu wynikają także inne dane które mogą stanowić punkt odniesienia. Przykładowo: „Wirginia stała się 23 stanem, który zniósł karę śmierci i pierwszym stanem południowym, który tego dokonał. Ohio trzeci rok z rzędu przełożyło lub wstrzymało wszystkie zaplanowane egzekucje. W lipcu nowa administracja USA wprowadziła także tymczasowe moratorium na wykonywanie kary śmierci na szczeblu federalnym. W 2021 roku w USA wykonano najmniejszą liczbę egzekucji od 1988 roku” (dostęp: <https://amnesty.org.pl/kara-smierci-2021-wzrost-liczby-zabojstw-czestsze-egzekucje-w-iranie-i-arabii-saudyjskiej/> 25.10.2022 r.). Powołane dane jednoznacznie ilustrują problem stosowania kary śmierci i świadczą o potrzebie dyskusowania na ten temat oraz kształtowania świadomości obywatelskiej i prawnej.

3. Ponadto podjęta tematyka rozprawy determinowana jest w znacznej mierze z jednej strony ratyfikowanym przez Polskę Protokołem 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczącym zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach (Dz. U. 2014 poz. 1155) oraz zmianą nauczania Kościoła Rzymsko-Katolickiego o karze śmierci, wyrażoną w nowej redakcji n. 2267 Katechizmu Kościoła Katolickiego (List do biskupów ws. kary śmierci i nowej redakcji w/w numeru KKK, został podpisany przez Papieża Franciszka).

4. Wprawdzie w literaturze polskiej problematyka dotycząca problematyki kary śmierci i jej dopuszczalności była przedmiotem wielu opracowań oraz w ostatnich kilku latach tematem rozpraw doktorskich (na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, praca mgra Michała Tomasza Aniszewskiego, pt. „*Kara śmierci w prawie kanonicznym i w prawie polskim*” pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Marka Saja oraz na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II praca mgra Marcina Wojciecha Migdała, pt. „*Klasyczna i najnowsza argumentacja w sporze o karę śmierci. Studium prawnoporównawcze*” pod kierunkiem ks. dra hab. Tomasza Barankiewicza, prof. KUL), to jednak temat jest na tyle inspirujący, że warto kontynuować te badania. Szkoda jednak, że Doktorant nie dostrzegł tych rozpraw i podejmowanych w nich zagadnień, bowiem zakresy tych prac w pewnej mierze się pokrywają. Stąd też dokonanie oceny podglądów zawartych

w tych pracach powinno znaleźć – choć sygnalizacyjnie – odzwierciedlenie w rozprawie. Tym bardziej – co także jest warte podkreślenia – że problematyka ta odnosi się do kilku obszarów nauki, w szczególności: prawa (ze szczególnym uwzględnieniem praw człowieka, prawa międzynarodowego i prawa karnego), prawa kanonicznego, filozofii, czy socjologii. Autor wyeksponował – zgodnie z profilem pracy doktorskiej – przede wszystkim płaszczyznę prawną i instytucjonalną, ale uwzględnił też w pewnym stopniu politologiczną i socjologiczną.

III. Metody badawcze

1. Problematyka pracy jest niewątpliwie wielopłaszczyznowa. Stąd zasadne było wykorzystanie kilku metod badawczych. Doktorant jako podstawową – wynikającą już z tytułu pracy – metodę badawczą zastosował „dialektyczną metodę poznawczą” (s. 10). Od razu nasuwa się pytanie, jak Doktorant rozumie tę metodę i jak ją zastosował w pracy? W moim przekonaniu podstawową metodą była metoda dogmatyczno-prawna oraz posiłkowo zastosowana metoda historycznoprawna i porównawczoprawna.

2. Ponadto Doktorant zaznaczył, że: „Podstawą empiryczną badań były ogólnodostępne materiały praktyki sądowniczej oraz dane statystyczne dotyczące stosowania kary śmierci i kary dożywotniego pozbawienia wolności w Polsce i na świecie” (s. 10). O ile dane statystyczne można w jakimś stopniu uznać za mieszczące się w ramach badań empirycznych, to z punktu widzenia metodologicznego sprostowania wymaga, że analiza tzw. „materiałów praktyki sądowniczej” mieści się w ramach metody prawno-dogmatycznej, a nie empirycznej. Natomiast jako wartościową – w pewnym stopniu – potraktować należy próbę badań środowiskowych na grupie losowo wybranych 500 mieszkańców pięciu miast powiatowych województwa dolnośląskiego. W założeniu ich celem było ustalenie „(potwierdzenia lub zaprzeczenia) utrzymujących się poglądów aprobujących obecność kary głównej w polskim systemie prawnym” (s. 10-11). Powstaje pytanie, na ile – z socjologicznego punktu widzenia – grupę tę można uznać za reprezentatywną, tym bardziej z jednego województwa w Polsce?

IV. Ocena merytoryczna

1. Konstrukcja pracy

1.1. Podstawowe znaczenie w każdej rozprawie doktorskiej ma ustalenie problemu badawczego. Jest on różnie konstruowany. Czasami określa się go w formie hipotezy badawczej i pomocniczo pytań problemowych do poszczególnych rozdziałów, ale czasami także wprost poprzez postawienie jednego pytania badawczego, na które Doktorant stara się udzielić odpowiedzi.

1.2. Analiza niniejszej rozprawy doktorskiej nasuwa jednak szereg wątpliwości co do głównego problemu badawczego oraz hierarchii pytań pomocniczych. We wprowadzeniu bowiem Autor napisał, że: „Badanie pomoże ocenić aktualną sytuację w zakresie uregulowania prawnego kary dożywotniego pozbawienia wolności i kary śmierci w prawie międzynarodowym oraz ustawodawstwie krajowym. Będzie również próbą ustalenia stosunku Polaków do możliwości wprowadzenia do polskiego systemu prawnego kary głównej” (s. 5). Jednakże już w punkcie dotyczącym celu pracy Autor wskazał na inny cel: „zaprezentowanie stanowiska społeczeństwa XXI wieku wobec stosowania kary śmierci i przedstawienie argumentów przemawiających za jej stosowaniem, jak i przeciw oraz wpływu kary zasadniczej na stan bezpieczeństwa publicznego” (s. 7).

Ponadto Autor podkreślił, że: „Celem pracy jest również zbadanie kryminalno-prawnych i karno-wykonawczych aspektów stosowania kary śmierci i kary dożywotniego pozbawienia wolności, a także określenie miejsca tych sankcji we współczesnym i przyszłym systemie prawnym, z uwzględnieniem norm międzynarodowych oraz panującej sytuacji społeczno-politycznej kraju na podstawie analizy i uogólnionych danych dotyczących procesu powstawania i rozwoju instytucji kary w polskim prawie karnym (s. 7).

Kolejno Autor pisał, że: „Pierwszym z dwóch głównych celów badawczych jest ustalenie uwarunkowań historycznych stosowania kary głównej i skuteczności jej oddziaływania na stan bezpieczeństwa, a przede wszystkim prewencyjnego zabezpieczenia społeczeństwa przed sprawcami najpoważniejszych przestępstw popełnianych przeciwko życiu i zdrowiu oraz ustalenie możliwości prawnych przywrócenia tego rodzaju kary do polskiego systemu prawnego, potrzeby wprowadzenia takich zmian prawnych oraz ustalenia jej rzeczywistego wpływu na stan bezpieczeństwa publicznego”, a „Drugim głównym celem

badawczym, jest próba ustalenia zasadności stosowania kary dożywotniego pozbawienia wolności, jako kary alternatywnej dla kary głównej” (s. 7).

W innym miejscu Doktorant wskazał do pośrednich celów badawczych analizę opublikowanych prac naukowych dla określenia stopnia teoretycznego opracowania tematu (s. 7). *Notabene* zaznaczyć należy, że nie jest to cel a czynność zmierzająca do osiągnięcia celu. Kwestia ta wymaga skorygowania.

Wreszcie zdaniem Autora: „Przedmiotem prezentowanych badań są reakcje społeczne, które rozwijają się i zmieniają w procesie orzekania kary dożywotniego pozbawienia wolności wobec sprawców najcięższych przestępstw oraz deklarowane poparcie dla przywrócenia kary śmierci w Polsce (s. 10), a dalej w części: streszczenie: „Tematem pracy jest próba ustalenia możliwości prawnych wprowadzenia kary głównej do polskiego systemu prawnego w aktualnych uwarunkowaniach prawno-politycznych oraz ustalenia ewentualnych tego konsekwencji na gruncie prawa międzynarodowego. Autor rozważa w niej również zasadność wprowadzenia takiej kary odnosząc się do szeregu argumentów zarówno abolicjonistów jak i retencjonistów, w swych dociekaniach przywołuje liczne opinie i wyniki badań osób zajmujących się przedmiotową problematyką” (s. 348).

Mając na względzie powyższe, powstaje pytanie o rzeczywisty zakres prowadzonych przez Doktoranta badań oraz o metody jakie zastosował? Jest to o tyle problematyczne, że Autor nie sformułował wprost hipotezy rozprawy doktorskiej. Z drugiej jednak strony na zasadzie wniosku i analizy całości pracy można – odwołując się także do pierwszej części tytułu pracy – zrekonstruować główny problem postawiony w pracy, tj.: „Kara główna i kara dożywotniego pozbawienia wolności jako jej alternatywa a obowiązek prawnej ochrony życia” – analizowanej z perspektywy prawa polskiego a także innych systemów prawnych państw. Choć i tu pojawia się kolejna wątpliwość, jakie systemy Autor miał na myśli? Kwestie te mają istotne znaczenie, biorąc pod uwagę zakres badań. Tak postawiony problem można uznać za stanowiący pewnego rodzaju *novum* w odniesieniu do już podjętych rozważań w piśmiennictwie.

Rekomendowałbym jednak postawienie jednej głównej hipotezy badawczej oraz kilku pytań pomocniczych w odniesieniu do rozważań podjętych w poszczególnych rozdziałach pracy. Z pewnością takie rozwiązanie pozwoliłoby uzyskać większą czytelność oraz transparentność wywodu, a w efekcie osiągnąć odpowiedź na jednoznacznie postawiony problem badawczy.

1.3. W mojej opinii zasadne było także w rozdziale wprowadzającym precyzyjnie omówić pojęcia „tytułowe”, a także poczynić rozważania teoretycznoprawne dotyczące samej kary i jej funkcji. W pewnym stopniu znajduje to odzwierciedlenie w rozdziale VII (s. 264-270). Można by rozważyć także modyfikację tytułu pracy doktorskiej na: „Obowiązek zapewnienia prawnej ochrony życia a problem dopuszczalności kary śmierci lub dożywotniego pozbawienia wolności”.

2. Ocena poszczególnych rozdziałów

2.1. Rozprawa składa się z wstępu, siedmiu rozdziałów i z zakończenia.

2.1.1. Pierwszy rozdział pt. „Prawo do życia” w założeniu Doktoranta miał charakter wprowadzający do rozważań na temat kary śmierci i dożywotniego pozbawienia wolności. Autor omówił wybrane zagadnienia związane z prawem do życia w ujęciu społeczno-etycznym, teologicznym i prawnym. Doktorant rozpoczął od kwestii dotyczących prawa do życia. Biorąc pod uwagę systematykę pisania prac doktorskich pierwszy rozdział powinien być poświęcony kwestiom terminologicznym i wy tłumaczeniem czytelnikowi zakresu przedmiotowego i podmiotowego pracy. Doktorant w tytule podkreślił, że rozważaniami objął systemy prawne innych państw. Problem w tym, że Autor nie określił ram tych rozważań. Nie wynika to także z rozdziału III pt. „Kara śmierci w systemach prawnych państw współczesnego świata (s. 108-144). Doktorant zaprezentował tylko zestawienie tabelaryczne państw, które wykonują karę śmierci (s. 108-109), a następnie omówił w sposób syntetyczny kwestie te w państwach: USA, Japonii, Chinach, Arabii Saudyjskiej, Białorusi. Analiza ta – w moim przekonaniu – powinna być pogłębiona z uwzględnieniem bardziej piśmiennictwa obcojęzycznego. Ponadto we wnioskach Doktorant wskazał, różne okoliczności nie podając źródła, np. „W Szwecji ostatni raz wyrok śmierci wykonano w 1910 r. chociaż kara śmierci za zbrodnie popełnione w czasie pokoju została zniesiona dopiero w 1921 roku”, a przykładowo na „Cyprze karę śmierci ostatni raz wykonano w 1962 roku” (s. 141). Dotyczy to także innych państw. Przykładowo Autor odnotował, że: „Większość krajów regionu Ameryki Łacińskiej całkowicie zniosło karę śmierci, podobnie jak Australia i Nowa Zelandia oraz państwa europejskie”, a w „Kanadzie kara śmierci została zniesiona de facto w styczniu 1963 roku, a de iure we wrześniu 1999 r.” (s. 142). Rzetelność naukowa nakazuje uźródłować te wydarzenia.

2.1.2. Za wartościowe oceniam rozważania historycznoprawne w rozdziale II pracy pt. „Geneza kary śmierci i jej znaczenie w ujęciu historycznoprawnym”. Rozdział ten – w porównaniu do rozdziału III – jest bardziej uźródłowiony.

2.1.3. W moim przekonaniu kolejny rozdział powinien być poświęcony Konstytucji RP, a następnie ratyfikowanym umowom międzynarodowym. Treść tego rozdziału mogłaby brzmieć: „Prawo do życia oraz prawna jego ochrona”. Oczywiście elementem tego rozdziału byłby rozdział pierwszy rozprawy pt. Prawo do życia. W tym rozdziale w większym stopniu powinny znaleźć się kwestie dotyczące spoczywających na państwie obowiązków w zakresie ochrony życia, a kończyć się wnioskami, co wynika z Konstytucji RP i umów międzynarodowych w tej materii. Owszem Autor odniósł się w pewnym stopniu do zagadnień konstytucyjnych (pkt. 1.3. Prawna ochrona życia w Polsce), ale rozważania te wymagają pogłębienia, a przede wszystkim uporządkowania.

2.1.4. Rozdział IV Doktorant zatytułował: „Społeczeństwo XXI wieku wobec stosowania kary śmierci”. Treść tego rozdziału jednak nie do końca odpowiada tytułowi. Doktorant bowiem przedstawił stanowisko ONZ wobec stosowania kary śmierci, a także stanowiska: Rady Europy i Unii Europejskiej. W tym rozdziale jest również mowa o stanowisku Kościoła Katolickiego wobec kary śmierci. Powstaje pytanie, dlaczego tylko stanowisko Kościoła Katolickiego? Ostatnim elementem jest punkt 4.4. „Społeczeństwo polskie XXI wieku wobec stosowania kary śmierci”. Szczególnie interesujące są przeprowadzone przez Doktoranta badania ankietowe. W badaniu uczestniczyło 500 losowo wybranych osób, po 100 z każdej miejscowości: Jelenia Góra, Lubią, Oleśnica, Świdnica, Zgorzelec. Są to miasta powiatowe położone w różnych częściach województwa dolnośląskiego. Powstaje jednak pytanie, jakie było kryterium doboru? Doktorant przyjął założenie, że „liczba mężczyzn i kobiet powinna być zbliżona, a respondenci powinni być pełnoletni i zróżnicowani wiekowo” (s. 180). Jak wynika z pracy badanie przeprowadzono w okresie od 15 października do 30 listopada 2021 roku, było ono dobrowolne i całkowicie anonimowe, o czym uprzedzono respondentów. W badaniu wzięło udział 233 kobiet i 267 mężczyzn (s. 180).

Doktorant przyjął, że w opracowaniu wyników badań osoby ankietowane zostały podzielone na cztery grupy wiekowe:

1) 18-30 lat (osoby młode, ale pełnoletnie, o stosunkowo niewielkim doświadczeniu życiowym) – 153 osoby (30,6%), co stanowi największą część grupy badawczej, wśród których było 78 kobiet i 75 mężczyzn;

- 2) od 31 do 40 lat (osoby posiadające doświadczenie życiowe i zawodowe) – 103 osoby (20,6%), z czego 55 osób, to kobiety, a 48 osób to mężczyźni;
- 3) od 41 do 50 lat (osoby doświadczone, o ugruntowanej pozycji zawodowej, najczęściej stabilnej sytuacji życiowej) – 130 osób (26%), w tym 67 kobiet i 63 mężczyzn;
- 4) powyżej 50 lat (osoby najbardziej doświadczone, stabilne zawodowo, jak też i po zakończeniu aktywności zawodowej) – 114 osób (22,8%), 33 kobiet i 81 mężczyzn (s. 181).

Pytania zostały sformułowane w sposób następujący:

1. Czy Pana/Pani zdaniem w Polsce powinno się stosować karę śmierci za najcięższe przestępstwa?
2. Czy Pana/Pani zdaniem w Polsce stosowanie kary śmierci wpłynęłoby na poprawę stanu bezpieczeństwa?
3. Czy akceptowałby Pan/Pani wprowadzenie do polskiego kodeksu karnego kary śmierci wiedząc, że może to wywołać reperkusje ze strony Unii Europejskiej, a nawet usunięcie Polski z tej organizacji?
4. Czy Pana/Pani zdaniem w Polsce ewentualne wprowadzenie do kodeksu karnego kary śmierci powinno zostać poprzedzone ogólnopolskim referendum w tej sprawie?
5. Czy Pana/Pani zdaniem w Polsce dożywotnie więzienie może skutecznie zastąpić karę śmierci?

Jak wynika z pracy „spośród 500 osób biorących udział w badaniu, tylko 53 (10,6%) opowiedziało się zdecydowanie za stosowaniem i wykonywaniem kary śmierci w Polsce”, a „182 (36,4%) osoby stwierdziły, że wspomniana kara „raczej powinna” być stosowana i wykonywana (s. 182-183). Ponadto „118 (23,6%) ankietowanych uważa, że „raczej nie” powinna być stosowana, a tylko 89 (17,8%) osób było stanowczo przeciwnym stosowaniu kary śmierci w Polsce” (s. 183). Warto także podkreślić, że „58 (11,6%) osób nie zajęło stanowiska w tej sprawie. Za jej stosowaniem („tak” i „raczej tak”) opowiedziało się łącznie 93 (35%) z 268 osób z wyższym wykształceniem i 142 (61%) osób nie posiadających wykształcenia wyższego. 32 osoby (12%) z wyższym wykształceniem i 26 osób (11%) nie posiadających wyższego wykształcenia nie zajęło w tej sprawie stanowiska” (s. 183). Jak wynika z pracy „wśród respondowanych, zdecydowanie większymi zwolennikami stosowania kary śmierci są mężczyźni (53%) niż kobiety (40%), natomiast na preferencje w tym zakresie nie wpływa znacząco wiek respondentów” (s. 183). We wnioskach Autor stwierdza: „ankietowani zdecydowanie opowiedzieli się pozytywnie za wprowadzeniem kary śmierci do polskiego systemu prawnego i jej wykonywaniem. Taki stosunek Polaków do kwestii kary śmierci utrzymuje się od wielu lat, co potwierdza postawioną wyżej tezę. Osoby biorące udział

w badaniu uważają, że kara śmierci mogłaby pozytywnie wpłynąć na poprawę stanu bezpieczeństwa publicznego, jednak ryzyko ewentualnych reperkusji wprowadzenia zmian prawnych w znaczący sposób osłabia wyrażone poglądy. Według ankietowanych, ewentualne podjęcie próby tak ukierunkowanych zmian prawnych wymagałoby ustalenia opinii suwerena w drodze referendum ogólnopolskiego. Nie ma jednak porozumienia w kwestii możliwości skutecznego zastąpienia kary głównej, karą dożywotniego pozbawienia wolności. Wspomniane wyniki badań, choć przeprowadzone w bardzo ograniczonym zakresie, to jednak potwierdzają wcześniej zaprezentowane poglądy Polaków na temat kary śmierci” (s. 185). Nasuwa się refleksja, czy dokonana przez Doktoranta próba na 500 osobach z województwa dolnośląskiego może zostać uznana za reprezentatywną? Można mieć co do tego wątpliwości. Stanowi to jednak pewien punkt odniesienia do kolejnych badań. Ponadto nasuwa się pytanie o wnioski z badania ankietowego. Czy dają podstawę do jednoznacznego twierdzenia, że „ankietowani zdecydowanie opowiedzieli się pozytywnie za wprowadzeniem kary śmierci do polskiego systemu prawnego i jej wykonywaniem”?

2.1.5. Rozdział V pracy dotyczył dożywotniego pozbawienia wolności. Ta część pracy w moim przekonaniu, biorąc pod uwagę akcenty położone przez Doktoranta w tytule pracy, powinna być zdecydowanie bardziej rozbudowana. Powinny z tej części rozważań wypływać wnioski także z uwzględnieniem perspektywy konstytucyjnoprawnej (zwłaszcza w odniesieniu do problemu godności człowieka i zasady proporcjonalności) i prawnomiędzynarodowej. Wnioski Doktoranta w tym rozdziale oceniam jako ogólne. Autor stwierdził w szczególności: „Podsumowując, kara dożywotniego pozbawienia wolności nie jest rozwiązaniem doskonałym. Posiada ona w porównaniu z karą śmierci – w świetle opinii publicznej – zarówno zalety, jak i wady. Wprowadzone w 2019 roku zmiany w przepisach prawnych w istotny sposób wpłynęły na dotkliwość omawianej kary pozbawienia wolności. Według projektodawców nowelizacji Kodeksu karnego, zastosowanie kary dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości przedterminowego zwolnienia ma dotyczyć najbardziej niebezpiecznych przestępców, którzy ze względu na popełnione czyny muszą być w szczególny sposób ukarani oraz całkowicie odseparowani od społeczeństwa. Wielu ekspertów podkreśla jednak, że wdrożone zmiany doprowadziły do całkowitego przeinaczenia celów i funkcji kary pozbawienia wolności. Przyznać jednak należy, że aktualne rozwiązania prawne, choć niedoskonałe, są próbą naprawienia niedoskonałości wynikających z wprowadzenia Ustawy z dnia 22 listopada 2013 roku o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, gdyż

umożliwiają izolację osób szczególnie niebezpiecznych, u których nie zostały zdiagnozowane zaburzenia psychiczne”. Skoro Doktorant stwierdził, że rozwiązania są niedoskonałe, to nasuwa się pytanie, w jakim kierunku powinny pójść zmiany?

2.1.6. Doktorant rozdział VI poświęcił ustawie o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzającymi zagrożenie dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, jako konsekwencji zniesienia kary śmierci i niedoskonałości kary dożywotniego pozbawienia wolności. Jednakże rozważania te są dość powierzchowne i sprowadzają się do okoliczności uchwalenia ustawy oraz odniesień, co do zgodności ustawy z Konstytucją RP na kanwie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Zasadne było przeprowadzenie pogłębionych rozważań, uwzględniając stan faktyczny i prawny od początku tworzenia tej regulacji, a następnie dokonanie analizy z wielu perspektyw, nie tylko prawnej, ale także psychologicznej i socjologicznej, czego Autor nie dokonał. Dopiero pełna analiza pozwala na formułowanie wniosków w tej materii. W ogóle powstaje pytanie, czy w odniesieniu do osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzającymi zagrożenie dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób można posługiwać się konstrukcją „niedoskonałości kary dożywotniego pozbawienia wolności”? (s. 238). Wymagałoby to analizy przepisów zawartych po nowelizacji 2015 r. dotyczących detencji postpenalnej. Chodzi zwłaszcza o art. 93g ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.), zawierający „katalog przesłanek szczególnych stosowania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym, które należy uwzględniać obok przesłanek natury ogólnej określonych w art. 93b (zasady konieczności, subsydiarności, proporcjonalności)” (M. Mozgawa [w:] M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2022, art. 93(g), nb. 1).

Doktorant stwierdził także: „Omawiana ustawa budzi poważne kontrowersje wśród organizacji zajmujących się prawami człowieka, choć, jak zaakcentowano to w treści opracowania, Rzecznik Praw Obywatelskich nie reaguje na jej funkcjonowanie w sposób manifestujący jej niezgodność z Konstytucją, ale swoje stanowisko odnosi jedynie do kwestii ochrony praw człowieka w części wykonawczej omówionych w tej części pracy przepisów” (s. 260). Powstaje pytanie, czy ochrona praw człowieka nie wynika z unormowań Konstytucji RP? Przykładowo analizując źródła internetowe na stronie Rzecznika Praw Obywatelskich można znaleźć pismo adresowane do Ministra Sprawiedliwości z 3 grudnia 2018 r. (sygn. IX.517.2568.2018.ED), z którego wynika, że: „Okres 5 lat stosowania ustawy z dnia

22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (...), pozwala bez wątplenia stwierdzić, że wymaga ona nowelizacji, a sama koncepcja funkcjonowania Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w Gostyninie (...) musi zostać poddana weryfikacji. Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) także rekomenduje poważne rozważenie koncepcji i filozofii leczenia w KOZZD (raport z wizytacji Polski w 2017 r.). Moje dotychczasowe liczne wystąpienia z postulatami określonych zmian legislacyjnych nie spotkały się z pozytywnym odzewem ze strony Pana Ministra. Nie można jednak nie dostrzegać, że problem istnieje, a Ośrodek nie mieści już kierowanych do niego pacjentów”. Przy pisaniu rozprawy doktorskiej zasadne jest uźródłować wyprowadzane wnioski i twierdzenia. W tym zakresie jako wzbogacające wywód byłyby doświadczenia niemieckie oraz szwedzkie. Wnioski Doktoranta oceniam jako ogólne. Analiza tego rozdziału skłania do refleksji, że Doktorant chciał wszystkie zagadnienia w jakimś stopniu odnotować, zamiast skoncentrować się na głównym nurcie rozważań.

2.1.7. Z kolei w rozdziale VII Autor zmierzył się z zagadnieniem dotyczącym możliwości i zasadności przywrócenia kary głównej w Polsce. Szczególnie wartościowa jest część dotycząca Konstytucji RP. Autor przeanalizował różne stanowiska przedstawicieli doktryny w kontekście kary śmierci i podkreślił, że: „Trudno jednak w przepisach Konstytucji dopatrzeć się wprost zakazu stosowania kary śmierci” (s. 303), a w innym miejscu Doktorant stwierdził: „Przyjąć zatem należy, że w obecnym stanie prawnym niedopuszczalnym jest przywrócenie kary śmierci do polskiego systemu prawnego. Sprzeciwiają się temu zarówno postanowienia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jak i ratyfikowane przez Polskę umowy międzynarodowe” (s. 304). W takim razie jakie jest stanowisko Doktoranta w tej kwestii? Czy Autor rozróżnia własne zapatrywania od uwarunkowań jurydycznych w Rzeczypospolitej Polskiej?

2.1.8. W segmencie pracy „Zakończenie” Autor dokonał podsumowania ustaleń. Jednakże brak hipotezy głównej lub problemu głównego utrudnił Doktorantowi skonstruowanie wniosków końcowych. Jego zdaniem: „Istnieje wątpliwość, czy kara śmierci może zostać wprowadzona do polskiego systemu prawnego w drodze ustawodawstwa zwykłego, to znaczy przez nowelizację lub zmianę kodeksu karnego i dostosowanie innych przepisów prawa, w ramach zwykłej procedury ustawodawczej. W przypadku woli

wprowadzenia takich zmian prawnych, mając na względzie ich wagę i ewentualne reperkusje na arenie międzynarodowej, należałoby je poprzedzić referendum ogólnokrajowym” (s. 317). Owszem, rozważać można zarządzenie referendum, ale uprzednio należałoby ustalić, czy jest to zgodne z Konstytucją RP i ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi? Wszystkie organy mają obowiązek działania na podstawie i w granicach prawa. Zresztą sam Doktorant podkreślił: „(...) że kwestię przywrócenia kary śmierci do obowiązującego systemu karnego, należy rozpatrywać wyłącznie z punktu widzenia prawa. Każde inne podejście może okazać się wyjątkowo niebezpieczne” (s. 318). Ustalenia w tym zakresie Doktoranta są jednak rozbieżne. Raz pisze, że: „Z całą pewnością nie wiązałyby się to z koniecznością wyjścia Polski z Unii Europejskiej, a nawet jakimikolwiek reperkusjami prawnymi ze strony tej organizacji” (s. 317-18). W innym zaś miejscu w ocenie Doktoranta: „O ile bowiem ewentualne przywrócenie kary śmierci do polskiego systemu prawnego byłoby zgodne z oczekiwaniami społecznymi, to jednak zmiana taka byłaby nieakceptowalna z uwagi na ewentualne zagrożenie wykluczeniem Polski z Rady Europy i Unii Europejskiej” (s. 319). W taki razie jakie jest ostateczne stanowisko Doktoranta w tej sprawie?

Kolejno, Doktorant zaznaczył, że podjął próbę „ustalenia zasadności wprowadzenia kary głównej do polskiego systemu prawnego”, analizując „abolicjonistyczne i retencjonistyczne argumenty” oraz uwzględniając wyniki „niezależnych badań dotyczących prewencyjnego oddziaływania kary śmierci” (s. 318). Autor wywiódł z tego, że: „W ten sposób możliwe było potwierdzenie, iż sam fakt obecności tej sankcji w katalogu kar stanowi skuteczny element odstraszący potencjalnych sprawców najcięższych zbrodni. Z tego powodu wprowadzenie kary śmierci do krajowego porządku prawnego byłoby zasadne. Jej społeczne oddziaływanie współgra bowiem z gwarancjami prewencji ogólnej” (s. 318). Powstaje pytanie, biorąc pod uwagę polskie unormowania (zwłaszcza Konstytucję RP oraz ratyfikowane umowy międzynarodowe), czy to rozwiązanie można uznać, jako skuteczny element odstraszący sprawców?

Wreszcie Doktorant stwierdził, że „przywrócenie kary śmierci nie może być podyktowane decyzją polityczną” (s. 318). Problem w tym, że prawo karne jest w pewnym stopniu instrumentem realizacji polityki kryminalnej przez państwo i trudno bez akceptacji większości parlamentarnej (a zatem politycznej) mówić o skutecznym uchwaleniu ustawy.

Doktorant podkreślił także we wnioskach, że „dysertacja nie wskazuje na bezwzględną potrzebę wprowadzenia kary śmierci do polskiego systemu prawnego. Jej przywrócenie byłoby dość kontrowersyjne i z całą pewnością spotkałoby się ze sprzeciwem wielu środowisk, w tym Kościoła Katolickiego. Potwierdza jedynie, że taka możliwość istnieje i że mogłaby ona

korzystnie wpłynąć na stan bezpieczeństwa w Polsce, ale również wzmocnić poczucie sprawiedliwości wśród osób dotkniętych najpoważniejszymi przestępstwami” (s. 319). Powstaje jednak pytanie, które badania stanowią podstawę do takiego wniosku?

Część rozważań – z racji tematu pracy – dotyczyła kary dożywotniego pozbawienia wolności w kontekście jej alternatywy dla kary śmierci. W tym zakresie zasadne jest stanowisko Doktoranta, że „międzynarodowa, jak i krajowa polityka kryminalna, kieruje się postawą humanitarnego i naukowego podejścia do stosowania kary kryminalnej, co uzasadnia obecność perspektywy zwolnienia nawet najgroźniejszej kategorii przestępców”. Autor podkreślił, że „każda sankcja karna powinna mieć na celu resocjalizację sprawcy, czego osiągnięcie nie jest możliwe bez oddziaływania wychowawczego na skazanego, w tym poprzez wykorzystanie jego pozytywnej orientacji społecznej na przyszłość. W krajach, takich jak Polska, gdzie kara śmierci została zniesiona, ten rodzaj kary jest uważany za alternatywę wobec kary śmierci i co do zasady wymierzany jest za popełnienie tych samych przestępstw, za które wcześniej przewidziana była kara główna. Jak się jednak okazuje kwestia dożywotniego pozbawienia wolności jako bardziej humanitarnego i racjonalnego środka w stosunku do kary śmierci jest dyskusyjna, a samo jej wykonanie, szczególnie bez prawa do warunkowego zwolnienia, budzi wiele wątpliwości, co do możliwości resocjalizacyjnych jak i innych funkcji kary” (s. 319-320). Autor wywiódł także wniosek: „Odnosząc się następnie do istoty kary dożywotniego pozbawienia wolności w niniejszej dysertacji postawiono hipotezę, że kara taka szkodzi” (s. 320). Tak sformułowanej hipotezy Autor jednak nie postawił, chyba, że za taką przyjmujemy tytuł rozprawy. Poza tym to oczywistość niewymagająca dowodzenia.

V. Forma pracy i dobór literatury

1. Praca charakteryzuje się dość precyzyjnym, językiem, jednakże wywód nie jest transparentny, bowiem brak jest jednej wiodącej hipotezy, albo też jednego głównego problemu badawczego. Zdarzają się, także błędy stylistyczne i techniczne, a także powtórzenia. Zasadne byłoby także, jeśli Doktorant zamierzałby publikować pracę, uporządkować wywód, uwzględniając w szczególności podnoszone uwagi i dokonać skrupulatnej weryfikacji tekstu i przypisów, np. wykaz literatury: „Zoll A., Opinia prawna, w Konstytucja RP red. Safjan/Bosek, Wydawnictwo C.H. Beck 2016” (s. 331). Należy podawać pełne dane. Przykładowo zasadne jest także dodanie wykazu skrótów.

2. Dobór literatury uznać należy za dość obszerny (s. 322-347), choć jako pewien niedosyt należy odnotować brak szerszych rozważań w odniesieniu do analizowanych państw. Uwzględnienia wymaga także najnowsza polska literatura (np. *Środki zabezpieczające. Ujęcie systemowe*, red. A. Barczak-Oplustil, M. Pyrcak-Górowska, A. Zoll, Kraków 2021). Jako pewne usprawiedliwienie można uznać okoliczność, że w znacznej mierze praca była przygotowywana w okresie pandemii. Stąd dostęp do materiałów był utrudniony.

Wartością pracy jest uwzględnienie orzecznictwa (Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i innych sądów). Rekomendowałbym uporządkowanie tego orzecznictwa wedle wspomnianego kryterium i kolejności.

VI. Ocena końcowa pracy i konkluzja

Rozprawa doktorska Pana mgra Jana Doroszczaka pt. „Kara główna i kara dożywotniego pozbawienia wolności jako jej alternatywa a prawo do ochrony życia – rozważania dialektyczne na przykładzie prawa polskiego i systemów prawnych innych państw” dotyczy niewątpliwie ważnej społecznie materii i jest złożona (wieloaspektowa). Autor założył analizę prawa polskiego i systemów prawnych innych państw. Wymagało to wiedzy z różnych obszarów nauki oraz doświadczenia w prowadzeniu badań naukowych (w tym umiejętności argumentowania). Stąd docenić należy odwagę Doktoranta w zakresie wyboru tego tematu pracy, jak też rozważania. Każda jednak praca doktorska nasuwa pewne refleksje także krytyczne i polemiczne. Biorąc pod uwagę specyfikę tego tematu wskazałem pewne uwagi i refleksje, które należy traktować jako wzbogacające dysertację i dobrze by było, aby stanowiły przedmiot do dalszych badań. Uwagi te poniekąd świadczą o braku pełnej koncentracji naukowej Doktoranta na wiodących wątkach (tj. ochrony życia *versus* dopuszczalności kary śmierci oraz karze dożywotniego pozbawienia wolności jako jej alternatywie), a w efekcie obraniu zbyt wielu problemów do rozwiązania w pracy.

Niezależnie jednak od podniesionych uwag w pracy, analiza całości dysertacji pozwala z jednej strony „wydobyć” główny problem badawczy, dotyczący z jednej strony obowiązku zapewnienia przez państwo prawnej ochrony życia, z drugiej zaś problemu dopuszczalności kary śmierci lub dożywotniego pozbawienia wolności (jako jej alternatywy). Doktorant pomimo wielu niedoskonałości w toku wywodu potrafił przedstawić podjęte zagadnienie zarówno w ujęciu historycznym, prawnomiędzynarodowym i konstytucyjnym z uwzględnieniem także perspektywy prawnokarnej.

Jako skłaniające do refleksji uznaję badania ankietowe na grupie 500 losowo osób wyłonionych z miast położonych w województwie dolnośląskim, choć dostrzegam potrzebę terytorialnego poszerzenia badań.

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską Pana mgra Jana Doroszczaka stwierdzam, że w ogólnej ocenie praca doktorska spełnia podstawowe wymogi określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, co stanowi podstawę do dopuszczenia Doktoranta do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Dr hab. Bogusław Przywora, prof. UJD

